

סימן ל"חיסוטים חולניים" או ל"הלקאה עצמית" מיותרת. הרצון להבין ולברר מה קרה במלחמה מעיד על נכונות לחשוב נפש ולהסקת מסקנות לעתיד, ואילו המגמה "להביט קדימה" ולהפסיק עם "הטראומות הישנות" מאפיינת דווקא נטיות שמרניות מובהקות.

מכל השאלות הקשורות בהערכת משמעותה של מלחמת יום הכיפורים, יש שתיים שהן בולטות בחשיבותן. הראשונה היא השאלה: "מדוע נכשלו בקרב הבלימה"? והשנייה: "מה תוצאות המלחמה, מי ניצח?"

חשיבותה של השאלה השנייה מובנת מאליה. היא מבקשת להגדיר את הסיכום הסופי של מה שקרה במלחמה ואת השפעתה על עתידנו, אולם השאלה הראשונה חשובה לא פחות ממנה. קרב הבלימה הוא אותו חלק במלחמה שכישלוננו בו היה ברור למדי. האויב השיג הפתעה אסטרטגית וטקטית כאחד, איבדנו בקרב זה כמעט מחצית מן הכוח המגן שהיה בקוויים, וקווינו נפרצו בשתי החזיתות בניגוד לכל הציפיות והתכניות. יתר על כן, בעקבות המצב שנוצר בקרב הבלימה התערערה בקרב רבים בפיקוד הבכיר האמונה ביכולתו של צה"ל להכריע את המלחמה. המהלכים הבאים, ואפילו ההתקפיים, כמו צליחת התעלה או ההבקעה בגולן, יותר משנועדו להשיג הכרעה אסטרטגית, נועדו לאפשר השגת הפסקת אש בתנאים נוחים. במושגים כלליים יותר אפשר לומר, שבקרב הבלימה נפגע במידה ניכרת הביטחון העצמי של צה"ל, ונוק זה לא תוקן עד סוף המלחמה. מכאן ברור, שהשאלה "מה סיבת הכישלון בקרב הבלימה?" חורגת מן התחום של בעיה מוגבלת במלחמה, והיא בעלת משמעות מכרעת להערכת המלחמה כולה.

קרב הבלימה

לשאלה המרכזית "מדוע נכשלו בקרב הבלימה?" ניתנת בדרך כלל תשובה מקובלת ואפילו מוסכמת: ההפתעה היא הגורם העיקרי. היא שהביאה לכך שהיחידות הסדירות לא היו ערוכות כראוי, כוחות המילואים לא גויסו והמחסנים לא היו מאורגנים.

אין ספק שההפתעה הייתה גורם חשוב, אשר השפיע על כל מהלך המלחמה, אך ספק אם היה חשוב במידה שמיחסים לו. העובדה, שההפתעה מוצגת כגורם הבלעדי לכל חולשותינו, נובעת מכך, שלא נותחו כראוי כמה חולשות במחשבה הצבאית ובתכניות ההגנה של צה"ל. חולשות אלה הן שאפשרו את ההפתעה שבה נלכדנו, והן שהפכו את אותה הפתעה למצב כה מזיק ומסוכן.

במקום אחר כבר ביקרתי מתוך עמדה עקרונית את הניסיון להפריד בין ה"הפתעה" לבין המלחמה, ואת הטענה כי ההפתעה היא מקור כל החולשות, ואילו כל השאר היה בסדר. באותו מקום כתבתי, כי הפתיחה היא חלק אינטגרלי של המלחמה, וכי אי אפשר לבוא ולטעון שאילו לא כן היינו מנצחים. משל למה הדבר דומה — לשחקן שחמט המסביר את כישלוננו במשחק בנימוק ש"רק" הפתיחה לא הייתה בסדר. אולם הטענה, כי ההפתעה הייתה הגורם לכל חולשותינו, מתבססת גם על שורת טיעונים מקצועיים שהורים שהגיעה השעה לבררם.

מדאיג שאלה המיחסים את הכישלון בקרב הבלימה לגורם ההפתעה נאחזים בטענה של "אילו": אילו היו הכוחות הסדירים ערוכים בקו לפי התכנית, ואילו גויסו המילואים בזמן, הכל היה נראה אחרת. טענת ה"אילו" היא די חלשה מלכתחילה, שהרי טענות כאלו — אין להן סוף. המצרים והסורים יכולים לטעון, ובאותה מידה של ביטחון, שאילו המשיכו בהתקדמותם ביום ראשון 7 באוקטובר, בשלב שכוחות צה"ל עדיין לא התארגנו, הייתה החזית שלנו מתמוטטת לחלוטין. אף-על-פי-כן, בכמה נושאים אפשר לברר האם שינה גורם ההפתעה באופן משמעותי את מצבנו.

ראשית נבחן את שאלת היערכות הצבא הסדיר.

בחזית הדרום היו רוב הכוחות הסדירים שתוכננו לבלימה. עוד ביום ישישי הורדה חטיבת העתודה, ובכך הושלם הסד"כ הסדיר בסיני.

המעוזים היו אמנם מדוללים וחסרו לידם מספר טנקים, אולם כדי להעמיד את העובדות על דיוקן צריך לומר, שהתיאור הפשטני, כאילו היו בקו החזית שלושה טנקים במקום 350, וטנכים במקום צנחנים, אינו מדויק, והוא מעורר רושם של סילוף מכון. אף פעם ובשום תכנית לא היו צריכים להיות מאות טנקים על שפת התעלה. על-פי תכנית היערכות הטנקים של היחידות הסדירות בשעת כוננות נועדו לעמוד באזור המעוזים ועל קו המים עשרות בודדות של טנקים. כל יתר הטנקים היו צריכים לחנות בריכוזים פלוגתיים וגדודיים ובריכוז חטיבתי אחד ולהנחית התקפות נגד אל קו החזית לפי פקודה.

לאור תכנית זאת אפשר לחאר את השוני במצב. חסרו טנקים בקו החזית אך לא חסרו מאות, אלא בודדים. פלוגות הטנקים והגדודים לא חנו במקומות המיועדים להם, אך ביצעו את התקפות הנגד כמתוכנן. נכון הדבר שהטנקים החלו לנוע אל עמדות הקרב שלהם רק בשעה 1400, וחלקם נפגעו בתנועה זו, אך גם אלה שהגיעו כמתוכנן אל עמדותיהם לא שינו את מהלך הקרב באורם. הבעיה המהותית הייתה בכך שמול המסה של טילי נ"ט שריכוזו המצרים בקו הקדמי נפזרו הטנקים שלנו בדלילות וללא תשובה טקטית נאותה. הוויכוח הצבאי והציבורי סביב השאלה מי אחראי לכך שהטנקים לא היו בשעה 1400 בעמדות הוא שולי וחסר משמעות. הבעיה האמיתית שונה לגמרי, וקשורה בתכנית ההגנה כולה.

גם התיאור על מצב המעוזים אינו מדויק. היו מעוזים שהיו מאוישים בנחלאים סדירים, וגם לוחמי החי"ר אנשי המילואים לחמו ברוב המקרים בעוז. הבעיה האמיתית הייתה, שהמעוזים במילא היו חסרי ערך מול צליחה מצרית מסיבית. מה הועילה לחמת הגבורה של מעוז המוז להגנת הקו? אילו היו צנחנים במעוזים, אולי היו אחדים מהם נופלים באיחור של שלושה-ארבעה ימים. האם היה הדבר משפיע על הקרב בחזית?!

בקו הצפוני היה המצב טוב יותר מאשר בדרום. הכוחות הסדירים תוגברו בחטיבת טנקים נוספת. הכוחות בקו קיבלו התראה והיו ערוכים כפי המתוכנן ל"יום קרב". השאלה מדוע לא ידעו במעוזים ובטנקים שהמדובר במלחמה ולא ב"יום קרב" איננה קשורה כלל להפתעה. מפקדת הפיקוד ידעה כבר בבוקר שהמדובר במלחמה, מדוע לא הודיעה על כך לכוחות בחזית? זו השאלה.

מגוחכת במיוחד היא ה"הוכחה" שמביאים מחזית רמת הגולן, לפיה הוצבו שם הכוחות הסדירים באופן נכון, ולכן לא נפרץ הקו. האמת היא הפוכה. פרשת רמת הגולן מוכיחה, כי השאלה האמיתית לא הייתה כמות הכוחות בקו או גיוס מילואים. אלא שאלה אחרת לגמרי. ברמת הגולן הייתה תגבורת, הכוחות נפרסו לפני תחילת המלחמה, ואף-על-פי-כן נפרצה החזית. העובדה שהיא נפרצה בדרום הרמה ולא בצפונה קשורה בעיקר בהפעלה בלתי מושכלת של כוחות העתודה. באופן פרדוכסלי אפשר לסכם, כי בחזית סיני אי אפשר היה למנוע את הצליחה המצרית גם אילו לא היינו מופתעים, ואילו בגולן אפשר היה למנוע את הפריצה למרות ההפתעה. בשני המקרים לא הייתה ההפתעה גורם שהשפיע באופן מכריע על תוצאות המערכה.

שאלה נפרדת היא, האמנם נועדו הכוחות הסדירים לעצור לבדם מתקפה כללית? בעלי גרסת ההפתעה טוענים, כי אילו גויסו המילואים כמתוכנן, היה חלק מהם מתגבר את מערך ההגנה ומונע את הצליחה בסיני ואת הפריצה בגולן. מסתבר, כי בשאלה זו היה קיים בצה"ל חלל מחשבתי ריק. במסמכים מלפני המלחמה ובתחקירים אחרים אי אפשר היה לקבל תשובה ברורה לשאלה, האם היה צורך בכוחות מילואים כדי להגן על החזית מפני התקפת פתע. על כל פנים ברור, שברמת הגולן, לדוגמה, בה נצפו סכנות חמורות ביותר, והעניין נשקל בין הרמטכ"ל ושר הביטחון, לא נמצא צורך לגייס כוחות מילואים לתגבורת הקו, והסתפקו בכוחות הסדירים.

אם מנסים לשחזר את הלך המחשבה בצה"ל בשנים שלפני 1973, נראה כי גם אם היו מגייסים את המילואים מראש, לא היו מכניסים

אותם למערך ההגנה, אלא שומרים אותם לשלב המעבר למתקפה. באותן שנים אפילו כוחות סדירים שיועדו להגנה חולצו לעיתים מתוך מערך ההגנה, כדי שאפשר יהיה לשמרם להתקפה. כך, לדוגמה, קו ההגנה הקדמי בסיני שתוכנן מתחילה להתחלק לשלוש גזרות חטיבתיות, חולק בפועל ערב המלחמה רק לשתי גזרות, כנראה כדי לאפשר לחטיבה השלישית להשתלב בהתקפה.

מה היה קורה אילו צה"ל היה פותח במלחמה? זו כבר שאלה שאיננה נוגעת לעניין. בקרב הבלימה עמד למבחן מערך ההגנה של צה"ל, והשאלה היא: מדוע נכשל?

כל העובדות הללו הוזכרו בקצרה לשם מטרה אחת: להוכיח שהבעיה של צה"ל בקרב הבלימה לא הייתה בעיה מוגבלת שנבעה מההפתעה. היו תהליכים שקדמו למלחמה, והם שהביאו גם להפתעה וגם לחולשה בשלב הפתיחה של המלחמה. תהליכים אלה הם עמוקים ומהותיים, ולהבנתם יש חשיבות לעתיד.

המטרה

הליקוי הבסיסי הראשון שהביא לכישלוננו בקרב הבלימה כרוך במטרה שהוטלה על הכוחות הבולמים. מטרה זו נגזרת ממטרות המלחמה של המדינה.

כיצד הוגדרו מטרות אלה?

מטרות המלחמה אינן כתובות באופן דומה לפקודת מבצע, שבה מנוסחת המטרה בסעיף ברור. לעיתים יש צורך להגדירן לאחר מעשה מתוך מסמכים ועדויות. אין הדבר פוסל את המטרות עצמן, ואין הדבר מעיד על ליקויים בהכנות, שכן הגדרת מטרות מלחמה איננה מעשה, אלא תהליך שמתגבש באופן מתמיד ובלתי פוסק שנים לפני המלחמה ונמשך עד תום המלחמה.

מתוך זיכרונות ומסמכים ניתן להבחין, כי היסוד המרכזי בהגדרת מטרות המלחמה של צה"ל לפני המלחמה היה: "לא לאפשר לאויב שום הישג". יסוד זה התגבש כתוצאה משילוב של כמה וכמה מגמות, תהליכים ומורשות בחשיבה הביטחונית של ההנהגה המדינית והצבאית.

המגמה הראשונה הייתה תפישה מדינית שגרסה הגנה על "הסטטוס קוו". כיוון שאין הערכים מוכנים לבוא לשולחן הדיונים, ואין הם מוכנים לפשרה הוגנת על בסיס המצב הקיים, יש צורך להוכיח להם שבלי משא ומתן ופשרה לא ישיגו כלום, וכי אין להם שום אופציה צבאית.

גם שיקולים צבאיים נצטרפו לחיזוק המטרה של "שום הישג". בדיונים שנערכו בזמנו נתעוררו ספקות רבים ביחס לאפשרות ההתקפה וההתקדמות של צה"ל, ושררה הרגשה שהמעצמות יפסיקו את המלחמה ברגע שנחליל להתקדם. מכאן שהמינימום ההכרחי המוסכם היה — לא לתת להם שום הישג שיחזק את ביטחונם.

מעוז "בורפסט"

נראה כי על הגדרת מטרה זו השפיעו גם גורמים היסטוריים ופסיכולוגיים. במשך שנים ארוכות שלטה בחשיבה הביטחונית שלנו הדוקטרינה, לפיה "אין להרשות שום חדירה לשטחנו, וצריך להעביר את המלחמה עם פתיחה לשטח האויב."

עיקרון זה נקבע במציאות גיאוגרפית ופוליטית שהתקיימה עד שנת 1967, אך נראה שהוא המשיך להשפיע על אופן חשיבתם של מצביאי צה"ל גם בשנים 1967-1973 למרות שינוי התנאים. הדבר ניכר במיוחד, כאשר נזכרים בהתנגדות הנמרצת שהופגנה בדיוני המטכ"ל כלפי התפישה, שיש לאפשר למצרים להיכנס לסיני, ולהשמידם בתוך סיני לאחר הצליחה.

מכל מקום, השאלה היא: האם המטרה "לא לאפשר לאויב שום הישג" הייתה נכונה ואפשרית?

מבלי להיכנס לדיון האם המדיניות של הגנה על הסטטוס-קוו הייתה נכונה, נראה כי היישום הצבאי שלה ברוח "אף שעל" היה בלתי אפשרי. בנתונים בהם נערכו הצבא המצרי והסורי במלוא עצמתם בקו החזית, כשמולם צבא סדיר ישראלי קטן יחסית — האפשרות להגן על חזית באורך מאות קילומטרים מפני כל פריצה משמעותית הייתה מראש קטנה ביותר.

יתר על כן, אימוץ הדוקטרינה של "אף הישג לאויב" פגעה בשני עקרונות מלחמה חיוניים לצה"ל: האחד — שמירת יכולת התמרון, והשני — חיסכון בכוח. פירושה של שמירת יכולת התמרון הוא, שאסור לנו להשתעבד לשום נתון קרקעי כמו קו או יישוב שיחייב אותנו להגיב במקום שבו יבחר האויב להכות, או בשעה הנוחה לו. העיקרון של חיסכון בכוח קשור לעיקרון של שמירת יכולת התמרון. הוא מחייב יכולת לריכוז מאמץ במקום ובזמן הנוחים לנו כדי להשיג הכרעה.

קביעת המטרה של "אף הישג לאויב" חייבה אותנו להיצמד בצייפורניים לקווי הפסקת האש, ולקבוע שיטת פעולה דומיננטית של תגובה מידית על כל חדירה. בפועל נבנתה מערכת מוצבים יקרה, והכוחות הניידים חולקו ופוצלו, כדי שיוכלו לפעול בכל נקודה שיתקוף האויב.

תורת ההגנה

מלבד המטרה והשיטה היה גורם נוסף הקשור בחשיבה צבאית, שתרם גם הוא תרומה מכרעת לכישלון בקרב הבלימה. גורם זה הוא החולשה של תורת ההגנה ותודעת ההגנה בצה"ל. תהליך זה איננו חדש, ולא החל בשנת 1967.

נושא ההגנה נדחק הצדה מפני ההתקפה עוד בראשית ימיו של צה"ל. היו לכך סיבות רבות, מהן מוצדקות יותר ומהן פחות. ראשית, מצבה הגיאוגרפי של מדינת ישראל עד 1967, שעשה כל מאמץ הגנתי למשימה בלתי אפשרית. שנית, אופיו של הלוחם הישראלי שחייב אף הוא ניצול הדינמיות והתושיה של כוחותינו, הבאים לידי ביטוי משמעותי יותר בהתקפה. על כך נוספה העובדה, שהישגיו הגדולים של צה"ל הושגו בהתקפה, והישגים אלה הביאו למפקדים יוקרה וכבוד מרובים. כתוצאה מכל אלה התפתחה בצה"ל סלידה עקרונית ורגשית מפני עיסוק יתר בהגנה.

רקע זה השתנה בשנת 1967, כאשר בפעם הראשונה נתעורר צורך להגן על גבולות סבירים, נוצרה אפשרות לנהל קרב הגנה במרחב פתוח, וקטן במידת מה הפיתוי לצאת להתקפה. אף-על-פי-כן לא חלה תמורה משמעותית בדפוסי החשיבה בצה"ל. ניסיונות שנעשו על-ידי אלופים אחדים לחולל תמורה זו דוכאו. תפקיד מיוחד בנושא זה היה לרא"ל בר-לב שייחס משמעות ניכרת ואמיחית לשאלת הגנת הגבולות, אולם כיוון שגם הוא היה נעול על התפישה של "אף הישג", הוגבלה תרומתו בנושא זה לפיתוח מזורז של מערכת ההגנה בקו הקדמי. אלופים אחרים במטכ"ל דאו הסתייגו במידה זו או אחרת מן

בעניין זה, אלא שהסבר זה אינו מספיק. אם רוצים לתקן את המצב לא די שנאמר: "הנה מעתה למדנו לקח, וכיוון שהועמדנו במקומנו — לא נחזור על שגיאות העבר."

כדי לתקן את השגיאות שנובעות מעודף ביטחון עצמי צריך לברר, כיצד משפיע מצב זה על דרך החשיבה, שהרי ברור שעודף ביטחון עצמי אינו הופך אדם לשוטה, ואם כן: כיצד בכל זאת מתפתח התהליך המוביל משחצנות להחלטות מוטעות?

בדיקת תהליכי החשיבה בצה"ל לפני מלחמת יום הכיפורים מלמדת, כי ברוב המקרים הוקדש זמן רב לדיונים בשאלות המרכזיות והמכריעות, אולם היו בדיונים אלה מספר "נקודות תורפה לוגיות" שאפשרו קבלת מסקנות מוטעות.

לנקודה הראשונה יש ממד ערכי ומקצועי כאחד והוא — ערעור הקריטריונים המבחינים בין אפשרי לבלתי אפשרי. בספרות הצבאית המקצועית נעשה מאמץ מתמיד להגדיר מדדים כאלה עם כל הקושי שבדבר. יש יחסי כוחות מקובלים להתקפה ולהגנה, ויש ניסיונות מתקדמים יותר לפתח משחקי מלחמה של כוחות וכלי נשק מסוגים שונים. המטרה של כל אלה היא: לסייע למפקדים להבחין היטב בין "רצוי" ל"אפשרי".

והנה בצה"ל שלפני מלחמת יום הכיפורים נחלשה הבחנה זו. וזכורני, כמדריך בפו"ם, תרגיל שבו ניהלה אוגדה ישראלית אחת קרב הגנה בחזית המזרחית נגד חמש דיביזיות, השמידה אותן, וחזרה ליציב קו הגנה בקו הקדמי. את התרגיל הכין וניהל מדריך בכיר שהיה מלא ביטחון עצמי. במלחמה פעל מדריך זה במסגרת אוגדה שנלחמה שבוע בקרב אכזרי כנגד שתי דיביזיות מצריות מבלי להגיע להכרעה סופית... למען האמת צריך לציין, שהיה פרדוקס מסוים בחשיבה הצבאית בצה"ל באותו נושא. מצד אחד, בכל הקשור למלחמה העתידה היו הערכות אופטימיות, ועל החטיבות והאוגדות הוטלו משימות שהיו הרבה מעל המקובל לאור הניסיון הצבאי הבין-לאומי. לעומת זאת, בפעולות התגמול ובמלחמת ההתשה הייתה רגישות גדולה ביותר לאבדות; הפעולות נשקלו בזהירות מיוחדת, ונעשה כל מאמץ להבטיח עליונות מוחלטת של כוחותינו ומינימום אבדות.

קשה לישיב פרדוקס זה. ההסבר הנראה לי הוא, כי הייתה שגיאת מסוימת בחשיבה של הפיקוד הבכיר. את המלחמה העתידה ראו כאור מלחמת ששת הימים, לעומת זאת ההחלטות ביחס לפעולות התגמול ומלחמת ההתשה הושפעו באופן מידי מן המצב בשטח ומן התגובות בציבור. כיצד אפשר היה לקיים ניתוק כה עמוק בין שני המישורים במוחם של אותם אנשים — זו שאלה שאינני מוסמך לעסוק בה.

הצליחה המצרית מזרחה

הדגש של רא"ל בר-לב על מערכת ההגנה, ומיד עם סיום תפקידו החלו לקצץ בה בדרכים שונות. בניגוד לטענתו של רא"ל בר-לב, כי הקו הקרוי על שמו היה מדולדל בגלל ההפתעה ובגלל רשלנות מפקדים, הרי לאמיתו של דבר הונח קו זה בתהליך איטי, שהחל מיד עם סיום כהונתו כרמטכ"ל. לאחרונה הודה בכך רא"ל בר-לב עצמו, כאשר במסגרת ויכוח פוליטי האשים את אלוף שרון בפגיעה במעוזים ובקו בר-לב חודשים ארוכים לפני המלחמה. הוא רק לא ציין, שגם רא"ל אלעזר לא היה מאוהדיו הגדולים של קו בר-לב, ובסופו של דבר אף אישר את דילולו ערב המלחמה. רוב המפקדים הבכירים בצבא ראו בשלב ההגנה רע הכרחי שיש להיפטר ממנו ולעבור מוקדם ככל האפשר להתקפה; עד כדי כך שאחת הפקודות הראשונות שנתנו באוגדת סיני עם קבלת הידיעות על ההתקפה המצרית הצפויה הייתה — לקדם את גשר הגלילים.

מבחינת תכנון מערך ההגנה הייתה התוצאה, שבשנים שלפני המלחמה זכה נושא זה לתכנונים נאותים רק ברמה הטקטית, ולא ברמה האופרטיבית. תוכנון קרבות הגנה מוגבלים לגזרות ולעוצבות, ולא תוכנן קרב הגנה מערכתי כולל ומקיף. התפישה של הגנה קשוחה בקו הקדמי הפכה לדוקטרינה שלא חורגים ממנה. הדוקטרינה קבעה, שהקו הקדמי לא ייפרץ, והמפקדים נדרשו להכנין קרבות מקומיים והתקפות נגד ברמה הטקטית על קו התעלה. לא תוכנן קרב הגנה ברמה המערכתית. קרב ההגנה הטקטי היה אמור להתפתח לקרב מערכתי רק עם המעבר של כוחות צה"ל להתקפה.

אולם, לא זו בלבד שתכנון מערכת ההגנה הוגבל לרמה הטקטית, אלא שגם באותה רמה עוותה תורת ההגנה הקלאסית כדי להתאימה למטרה של "אף הישג".

תורת ההגנה קובעת, כי למערך הגנה חייב להיות עומק, על מנת שהמגן יוכל לקיים מרחב התרעה. לנהל קרב במשך פרק זמן מסוים, ולאפשר בלימה סופית של האויב בקו העצירה. מערכת ההגנה של צה"ל נבנתה ללא עומק, באופן שהקו הקדמי נועד להיות מרחב ההתרעה, מקום קרב ההגנה וקו העצירה גם יחד; והכל כדי להביא לכך שהתפישה של "אף הישג" תוגשם במלואה.

שני הנושאים האמורים — בחירת מטרה לא ראלית והזנחת תורת ההגנה — הם הגורמים המרכזיים בהצלחות הראשונות של האויב במלחמת יום הכיפורים. ההפתעה החמירה את משמעותם, אך לא שינתה באופן יסודי את המצב המהותי. לאמיתו של דבר סיפורו של קרב הבלימה של צה"ל הוא סיפור ניסיונם הנואש של חיילים מעולים ואמיצים להגן על מטרה אבודה מראש ועל תכנית לקיחה מלכתחילה.

ליקויים בחשיבה

כיצד קרה הדבר? עם כל הביקורת על צמרת צה"ל בשנים 67-73, אי אפשר לומר שכולם היו שוטים. להפך, אין שום ספק שנמנו עמה מטובי המפקדים שהיו אי פעם למדינה. כיצד קרה אפוא שהמטרות ותכניות ההגנה היו כה לקויים?

סיבה אחת כבר הוזכרה: האמונה ביתרונה של ההתקפה הייתה כה מורשת ומוטבעת בצה"ל, עד כי מפקדים חתרו תמיד לתת לבעיות הצבאיות פתרון בעל אופי התקפי. הדוגמה המובילה בתחום זה הייתה זו של אוגדת אלוף שרון במלחמת ששת הימים. כיצד בכוח מרצו ותנופתו הפך שרון משימה הגנתית לתכנית התקפית של הבקעת מתחמי אוס-כתף. דוגמה זו נתפשה בצבא הן כערך חינוכי למפקדים להיות "סוסיס דוהרים", ולא "שוורים עצלים", והן כהוכחה שההתקפה היא התשובה הטובה גם לבעיות הגנתיות.

סיבה שנייה — גם היא ידועה ומוזכרת לעיתים קרובות בדיונים על מלחמת יום הכיפורים — הביטחון העצמי המופרז שרכשו מפקדי צה"ל בעקבות הניצחון המוחץ בשנת 1967. אין ספק שיש אמת רבה

הנושא השני שבו ניכר פגם בסיסי באופן החשיבה הוא, ההתעלמות היחסית מגורם הזמן בשאלות רבות. הדוגמה הטובה והמשמעותית לעניינינו מצויה בתחום הערכת כושר העמידה של כוחות בהגנה. כל מי שמעיין בפקודות מבצע מאותם ימים ימצא, בכל הרמות, הגדרות מטרה בנוסח: "כוח X יגן על המרחב מפני התקפת אויב." "סד"כ האויב היה מפורט וגם עצמת כוחותינו, אולם ברוב המקרים לא הוגדר כמה זמן חייב המגן למלא את משימתו. ברור כי כאשר יש לתוקף עליונות פי ארבעה או חמישה ויותר, אין לצפות שהמגן ימלא את משימתו בלי סוף. עליו לעמוד בהגנה זמן מוגדר עד להגעת כוחות נוספים, או עד נסיגה לקו חדש. שאלה זו היא בעלת חשיבות מכרעת לצה"ל, שהרי בעיית יסוד בהגנתנו היא השאלה, כמה זמן חייבים הכוחות הסדירים לעמוד בקו עד הגעת כוחות המילואים. כיוון שזמן זה לא הוגדר, אפשר היה להתעלם מן המשמעות של התפתחויות צבאיות אצל האויב, ולסמוך שהצבא הסדיר יגן עד שיגיעו המילואים. שגיאה זו עלתה לצה"ל במחיר יקר. גם בצפון וגם בדרום היה כוח העמידה של הכוחות הסדירים מוגבל, למרות המאמץ העליון שעשו והיה צורך לזרז את המילואים לצאת לחזית ללא הכנה מספקת. בסופו של דבר לא נסגר פער הזמן בין כושר העמידה של הסדירים לבין הגעת המילואים, ופער זה אפשר את הפריצה בצפון.

תחום נוסף שבו היה כישלון משמעותי בשל התעלמות מממד הזמן הוא בתחום הקונצפציה אשר גרסה, שהצבא הסדיר וחיל האוויר יבלמו את המתקפה הצפויה. עניין זה ראוי לברור יסודי שעדיין לא נעשה, אך נקודה אחת אפשר להזכיר: אחת החולשות של קונצפציה זו הייתה בכך שלא הושם לב לעובדה, שלוח הזמנים של חיל האוויר היה שונה משל כוחות היבשה, וחייב שלבים מוקדמים לפני כניסתו לתקיפת כוחות הקרקע.

הנושא השלישי שבו נפגם צד הגיוני בחשיבה הצבאית הוא ההבחנה בין "מהות הסיכון" ו"סבירות הסיכונים" — במשך כל שנות קיומו של צה"ל היה ברור, כי היערכותו ועוצמתו צריכים להקבע לפי "מהות הסיכון" למדינת ישראל. גם אם סבירות הסיכון יורדת, אין הדבר משמעותי, כל עוד מדובר בסיכון ריאלי, שהרי איש לא מוכן לקבל הסבר שצה"ל נכשל בהגנת מדינת ישראל מפני איום חמור, רק מפני שסבירותו הייתה נמוכה.

והנה, בשנים שקדמו למלחמת יום הכיפורים עלה לגדולה המושג "סבירות", אשר הפך יותר ויותר לגורם משפיע, בעיקר על היערכותו של צה"ל. תהליך זה אפשר לשמור על "קור רוח" ו"עמידה איתנה", גם כאשר מהות הסיכונים הצבאיים הלכה וגברה. לא הייתה זו בעיה של המודיעין, אלא של כל הדרגים הפיקודיים הבכירים בצבא, ומבחינה זו העובדה שאמ"נ הודיע ערב המלחמה, כי "סבירות

המלחמה נמוכה" איננה מטילה עליו אחריות כלשהי, פרט למחמאות שצריך לשלול מתבונתו. האחריות הממשית נופלת על הדרגים המדיניים והצבאיים הבכירים, שבמקום לתת תשובה למהות הסיכון, שהייתה ברורה וידועה גם בלי שום אתראה מודיעינית על המלחמה, העדיפו לבסס את רמת הכוונות על ה"סבירות". את הלקח המכריע והמר בשאלה זו של "מהות" ו"סבירות" למד צה"ל בדרך הקשה, בשעה שפרצה "המלחמה שסבירותה נמוכה" — מלחמת יום הכיפורים.

כאן צריך להדגיש, כי לא נראה שלקח זה עם כל חשיבותו אכן נלמד. בדיקת הצדדים הצבאיים של הסכמי השלום שפורסמו מלמדת, כי אפילו ברמות הבכירות ביותר של מדינת ישראל עדיין לא קיימת הבחנה בין המושגים ומשמעותם. הסכמי השלום הם ביטוי מובהק לעמדה השואפת להקטין את סבירות המלחמה, והמטפחת תקוות רבות סביב הקטנה זו, אך צריך לזכור שאם סבירות הסיכון אכן יורדת בשל רצונה הטוב של מצרים, הרי מהות הסיכון מחמירה באופן אובייקטיבי בגלל ריתור על שטחים חשובים בסיני, והחמרה זו היא הקובעת את מצבנו הביטחוני לצורך תכנון הגנתי.

שלושת נושאים אלה — קביעת משימות ריאליות, הגדרת ממד הזמן וההבחנה בין מהות וסבירות הסיכונים — הם בגדר "פעמוני אזהרה" בחשיבה הצבאית. חסרונם אפשר למפקדים רציניים לקיים אופטימיות וביטחון עצמי, גם כאשר הלכו והורעו התנאים האובייקטיביים, והרדמתם אפשרה להאמין, שהמצב איננו משתנה. למרות הגדלת סד"כ האויב, למרות כניסתו להיערכות שמאפשרת מעבר מידי למלחמה, ולמרות הידיעות שאכן הוא מתכוון לעשות זאת — אפשר היה להמשיך ולחיות כרגיל.

תוצאות המלחמה

אין פירוש הדבר שלא היו מפקדים בכירים שהבינו את הסכנה, ואין זאת אומרת שהייתה התעלמות מוחלטת ומתמדת מן התמורות במצב, אולם התיאור מצביע על מגמות כלליות ותהליכים אפייניים שאפשרו בסופו של דבר את מצב הביש שבו נתפשנו ביום הכיפורים.

מטרתו של ניתוח זה, היא להציב אתגר להסבר המקובל, לפיו הייתה ההפתעה גורם מכריע בקביעת תוצאות השלב הראשון במלחמת יום הכיפורים. בחינת פני הדברים ובמיוחד בדיקת הקרבות במלחמה מלמדות, כי לא היה מקרה שבו נכשלה תכנית טובה בגלל חיילים פחדנים או קצינים זוטרים שוטים. לעומת זאת אפשר להוכיח, כי במקרים רבים נכשלו תכניות, למרות אומץ לבם של החיילים, בגלל שגיאות בתכנון של הפיקוד הבכיר.

קשה להשיב על השאלה "מה תוצאות המלחמה?", לא רק מפני שהתשובה סבוכה, אלא גם משום שהשאלה קשה. כיצד מעריכים תוצאות של מלחמה? ייתכן שאם תחילה נגדיר נכון את השאלה, יקל עלינו לענות עליה.

כדי להבין את השאלה ניתן להביא משל מתחום הספורט: רץ למרחקים קצרים מתכוון לתחרות בריצת 100 מטר וקובע לעצמו שעליו להיות מסוגל לרוץ את המרחק בעשר שניות. כיצד נשפוט את הישגו לאחר התחרות? קיימים שלושה מבחנים אפשריים: הראשון — להשוות את המטרה שקבע לעצמו עם הזמן שהשיג, השני — לבדוק איזה מקום השיג הרץ בתחרות, והשלישי — להשוות את המקום שהשיג בתחרות למקומו בתחרויות קודמות.

שלושת המבחנים עשויים להביא להערכות שונות של התוצאה. נניח שהרץ אכן עבר את 100 המטר ב-10 שניות. מנקודת ראות של מטרה והישג — מטרתו הושגה. אבל מה נאמר אם הוא הגיע שביעי מתוך עשרה רצים? אולי נחשוב שהוא טעה בהגדרת המטרה, ואולי נמצא סיבה אחרת, אבל ברור שכאשר התוצאה תיבחן על רקע רחב יותר,

הצליחה הישראלית מערבה

(במקרה זה יתר הרצים) ייתכן שההערכה תהיה כישלון למרות שהמטרה הושגה.

ומה במקרה שהרץ הגיע שני במירוץ? האם נוכל כבר לסכם שזהו הישג? ייתכן, אבל מה נחשוב אם נגלה שבשלושת המירוצים הקודמים הגיע הרץ ראשון? לא תהיה לנו ברירה אלא לקבוע, שלמרות כל הישגיו הנאים נמצא הרץ בתהליך של ירידה לעומת האחרים.

הערכה מקיפה ומושלמת של תוצאות המירוץ חייבת להתחשב בכל שלושת המבחנים, הוא הדין בהערכת תוצאות המלחמה, יש לשלב כמה דרכי בחינה. הדרך הראשונה והפשוטה היא השוואת התוצאות אל המטרות; בודקים איך הגדירו המנהיגים המדיניים והצבאיים את מטרות המלחמה לפני כן, משווים את המטרות הרצויות אל ההישג בפועל, וזה שהשיג חלק גדול יותר ממטרותיו הוא המנצח.

קיימת אפשרות להעריך את תוצאות המלחמה בראייה רחבה יותר, לדוגמה: כיצד השפיעו תוצאות המלחמה על מעמדה של המדינה או על מצבה החברתי. הערכה זו עשויה להיות קשורה בשאלה "מה מטרות המלחמה?" או נוספת עליה.

קיימת גם אפשרות שלישית, והיא: הערכת המלחמה בפרספקטיבה של זמן בהשוואה לאירועים בעבר או בעתיד. לאור זאת ניתן לקבוע מה מלמדות תוצאות המלחמה על התהליכים בהם נתונה המדינה או החברה. רק ניתוח משולב של תוצאות המלחמה לאור שלושת המבחנים עשוי להביא להערכה נכונה ומשולבת של משמעותן.

מטרות והישגים

לאור הדרך שהצבענו עליה בניתוח תוצאות המלחמה, נפתח בהשוואת המטרות אל ההישגים. דרך זו מועילה מאוד כשיש צורך לנתח קרבות או מבצעים ברמה אופרטיבית וטקטית. לכן היא מקובלת מאוד על אנשי צבא שמתחנכים לחשוב בכיוון זה ברוב שנות שירותם. לדוגמה: בשנת 1970, בתום מלחמת ההתשה, העריך אלוף עזר ויצמן כי צה"ל נכשל באותה מלחמה. וזכרנו, כי בכנס קציני פיקוד דרום באותה תקופה התווכח הרמטכ"ל דאז, רא"ל בר-לב, בחריפות עם עמדה זו, וכדי להוכיח שניצחנו במלחמה, טען שאם משווים את המטרות שלנו אל התוצאות, ברור כי המטרות הושגו ופירושו הדבר ניצחון.

אולם אנשי צבא נוטים לעיתים לשכוח, כי ברמה האסטרטגית, בניגוד לרמה האופרטיבית, השאלה איננה רק: "האם הצלחנו להשיג את מטרותינו?" קיימת שאלה קודמת, חשובה ממנה, הקשורה במטרות: "האם היו המטרות שבחרנו נכונות, והאם ניתן היה להשיגן?"

כך צריך גם לבחון את שאלת המטרות וההישגים במלחמת יום הכיפורים. תחילה צריך לבחון את המטרות לכשעצמן, ולראות האם היו נכונות. כלומר, האם שירתו את האינטרסים הלאומיים שלנו, והאם היו ניתנות להישג באמצעים ובנחונים הקיימים.

השוואת מטרות המלחמה לתוצאותיה בוודאי אינה מניחה את הדעת, בתנאי שמבינים את הגדרת המלחמה של צה"ל באופן עמוק, ולא מסתפקים בניסוחים טכניים. כאשר קבעו שאסור לתת לאויב שום הישג, לא חשב איש על מצב בנוסח סיום מלחמת יום הכיפורים, או הבינו כולם, שאפילו אם יכבשו המצרים או הסורים שטח לזמן מוגבל, ייחשב להם הדבר להישג חשוב, ולכן כללה ההגדרה "למנוע כל הישג" גם הישג קרקעי, גם הישג בזמן, וגם בגרימת אבדות גדולות מדי לכוחותינו.

העובדה שמלחמת יום הכיפורים קירבה אותנו לקהיר ולדמשק, איננה יכולה למחוק את העובדה המכרעת יותר, שהיו לערבים הישגים משמעותיים גם בקרקע וגם בזמן. גאווותם של הסורים על הישגיהם במלחמת יום הכיפורים מלמדת זאת היטב. במובן זה הוכרעו תוצאות המלחמה ביום הראשון שלה. כאשר צלחו המצרים את התעלה, והסורים פרצו ברמה, הם השיגו את ההישג המכריע שהיה דרוש להם מבחינה צבאית ומדינית. כאשר בלמו המצרים את התקפת הנגד ב-8 באוקטובר — הם השלימו את הישגם. כל מה שעשה צה"ל לאתר מכן, היה ניסיון לצמצם את המשמעות החמורות של ההצלחה המצרית והסורית.

מטרות המלחמה של צה"ל עוצבו לאור המדיניות של סטטוס-קוו כדי להגן על המצב המדיני הקיים. המטרה המדינית הערבית הייתה מנוגדת — לשבור את הסטטוס-קוו. ואכן, הסטטוס-קוו נשבר לחלוטין, והחל אותו תהליך שהיה המטרה המדינית הראשונה במעלה של מצרים וסוריה — נסיגת ישראל לגבולות 1967.

עד כאן עסקנו בהערכת תוצאות המלחמה מבחינת מטרות והישגים. עתה צריך להעריך את תוצאות המלחמה מבחינת הקשר הרחב יותר, כלומר מבחינת המצב המדיני, הכלכלי והחברתי של ישראל ואויבותיה אחר המלחמה.

לא כאן המקום להערכה מפורטת של מצבנו המדיני כיום. רק נזכיר, כי יש לנו הסכם שלום עם מצרים שלא היה קודם המלחמה, ואנו מבודדים בעולם מבחינה מדינית, כפי שלא היינו מבודדים בעבר. השאלה היא: האם שני נתונים מרכזיים אלה היו שונים אילו לא פרצה מלחמת יום כיפורים, או אילו ניצחנו בה ניצחון מכריע?

אשר להסכם השלום. היום כבר ברור, כי ישראל יכלה לקבל הסכם שלום בתנאי קמפ-דייויד גם בשנת 1971. הטענה, כי סאדאת פנה לדרך השלום, אחרי שנוכח שאי אפשר להכריע את ישראל בדרך צבאית, איננה עומדת במבחן. הרבה יותר הגיוני לומר, כי ההנהגה של ישראל שינתה את עמדותיה, אחרי שאיבדה את האמון ביכולתה לקיים את הסטטוס קוו. על כל פנים, הסיכוי שישראל הייתה חותמת ב-1971 על הסכם שלום בנוסח קמפ-דייויד, הרבה יותר קטן מהסיכוי שסאדאת היה חותם ב-1978 על הסכם לפי תביעותיה של ישראל בשנת 1971.

כלומר, בסופו של דבר השפיעו תוצאות מלחמת יום הכיפורים על עמדותיה המדיניות של ישראל הרבה יותר מאשר על אלה של מצרים. מבחינת בידודנו הבין-לאומי, קשה להאמין שכך היה המצב גם אילו ניצחנו בשנת 1973, כפי שאירע ב-1967. ההישג העיקרי של הערבים במלחמת יום הכיפורים היה – יכולתם להציג בפני העולם הפעלת אסטרטגיה כוללת המשלבת באופן יעיל את כל העצמה שברשותם. אולם מערכת זו עמדה על צלע אחת רופפת – החולשה הצבאית של מדינות ערב. לצורך הפעלת האסטרטגיה הכוללת היה דרוש לערבים תנאי בסיסי אחד – לא לנחול מפלה מוחצת, ותנאי זה הושג. אשר למצבנו הכלכלי, אינני סבור שזה היה משתנה אפילו בתנאים אחרים. עצמתו של נשק הנפט והשפעתו היו מתפתחים בכל מקרה. יתרה מזו, הניסיון מלמד, שכל מלחמה, יהיו אשר יהיו תוצאותיה, מסלימה את מירוץ החימוש באזור. בסופו של דבר נקבע מירוץ החימוש בעיקר על-פי קצב ההצטיידות הצבאית של מדינות ערב, ובעניין זה מסתבר, שהקצב גובר גם אחרי ניצחון מוחץ וגם אחרי הסכם שלום.

אולם, המשמעות הקשה ביותר עבורנו קשורה בהשלכות החברתיות של אותה מלחמה וממשבר אבדן האמון והתקווה בחברה הישראלית. לצורך זה עלינו לחזור אל החלק השלישי בדרך ניתוח תוצאות מלחמה. השאלה הבסיסית העומדת לפני מדינת ישראל היא: האם תוכל לקיים עליונות צבאית, טכנולוגית וחברתית לעומת אויביה? ההיסטוריה של היישוב היהודי ומדינת ישראל עד מלחמת יום הכיפורים השיבה על כך תשובה מעודדת. מעלייה לעלייה וממלחמה למלחמה התחזקו, התעצמו והגדלו את הפער בינינו לבין אויבינו. עובדה זו הייתה מקור עידוד ותקווה בשעות קשות, וחיוקה את אמון העם בהנהגתו. והנה, בדומה למה שאירע לאותו רץ שתמיד הגיע ראשון ופתאום מצא עצמו שלישי, כאשר השווה העם את תוצאות מלחמת יום הכיפורים לתוצאות מלחמותינו הקודמות, נראה היה כי הפער בינינו לבין העולם הערבי הולך וקטן. יתר על כן, נסתמנה אפשרות שבעתיד הלא רחוק אולי ייסגר פער זה לחלוטין, ואפשר יהיה להשמיד את מדינת ישראל. תוצאה זו של המלחמה היא הגורם הראשון במעלה למשבר החברתי. העם איבד את הביטחון בעתיד ואת האמון בהנהגה שמוכילה אותו. השאלה המכרעת היא כמובן, האם אמנם נכונה מסקנה זו? האם באמת התחיל תהליך הנסיגה של מדינת ישראל? בדיקת עצמתו של צה"ל ערב מלחמת יום הכיפורים מלמדת, כי הייתה זו מכוונת מלחמה אדירה מבחינת רמת האימוץ והארגון. חולאיה של מכוונה זו לא היו בשרירים אלא במוח, בפיקוד הבכיר של הצבא ובהנהגה המדינית. הפער ביחסי הכוחות הצבאיים בינינו לבין הערבים לא נשתנה, אך פתיחת המלחמה ומהלכה מלמדים, כי "במירוץ המוחות" של המנהיגים קטן הפער לרעתנו.

מבחינה זו ברור, כי על ההנהגה המדינית והצבאית מוטלת אחריות כבדה בשל תוצאות מלחמת יום הכיפורים. החולשה שפקדה אותם הביאה להקטנת עצמתנו הלאומית הכללית, ובעקבות זאת למשבר האמון בעתידנו בכלל. במבט לעתיד נראה כי מצבנו הולך ונעשה קשה. בשעות אלה חסרים לנו הביטחון, האופטימיות והאמון בהנהגה שליוו אותנו בעבר. אבדנם הוא התוצאה הקשה והמסוכנת ביותר של מלחמת יום הכיפורים. מניתוח זה עולה, כי אי אפשר להגדיר את תוצאות מלחמת יום הכיפורים כ"ניצחון", ובצער ובכאב צריך להודות, כי תוצאות אלה קרובות יותר ל"כישלון".

בעיה חברתית

מתוך התשובות לשתי השאלות המרכזיות: "מה תוצאות מלחמת יום הכיפורים?" ו"מה הגורם לכישלון בקרב הבלוימה?" עולות גם שאלות נוספות, חשובות לא פחות, אלא שהן עוסקות לא במה שקרה לפני

המלחמה, אלא במה שקרה אחריה.

כל מי שמציג עמדות שונות מהמקובל חשוף לביקורת: "האם אתה חכם מכולם?", "והאם אחרים לא יודעים מה שאתה מתיימר לגלות?" הטיעון המקובל על הצמרת הפוליטית והביטחונית שלנו מזה שבע שנים, בלי הכדל של שייכות פוליטית, הוא כי "מלחמת יום הכיפורים היא הניצחון הגדול בתולדותינו", כי חולשות צה"ל שנחשפו במלחמה קשורות בהפתעה ו"חרוץ מזה הכל בסדר."

האם מנהיגים ומפקדים אלה אינם יודעים את האמת? והאם אין הם מבינים את החשיבות בבירור האמת והוצאת מסקנות? כדי להבין מצב זה עלינו לעבור מן התחום הצבאי אל התחום החברתי.

מלחמת יום הכיפורים הייתה זעזוע למסד הפוליטי של מדינת ישראל. מתוך המלחמה קמו תנועות המחאה, ונולדה מגמה רחבה בחברה הישראלית, שתובעת שינוי יסודי בדפוסי הפוליטיים והחברתיים של חיינו. מגמה זו מאיימת על עמדותיו והשפעתו של המסד של מדינת ישראל.

כנגד מגמה זו מתגייס המסד הפוליטי על כל אגפיו, ואחת הדרכים שהוא נוקט בהן היא לשכנע את הציבור "ששום דבר נורא לא קרה". אמנם, היו כמה תקלות בגלל ההפתעה, אבל האשמים נענשו, הלקחים נלמדו, ואפשר להמשיך בעסקים כרגיל, ואפילו להיות מרוצים מן "הניצחון הגדול". ביטוי מתמיד למגמה זו נמצא בהרצאות ובמאמרים של רא"ל בר-לב, אשר מאז המלחמה חוזר על רעיון זה באופן עקבי ורצוף. ("מעריב" 1.8.75, "מערכות" מס' 266 אוקטובר 78, "ספרא וסיפא" מס' 2 ועוד). ברור שאין זו דעת יחיד, אלא ביטוי מסודר ומקצועי לעמדה הכוללת של הצמרת הביטחונית. לטיפול מיתוס זה נרתמו בלי משים גם אחרים, אשר מתוך עצם הרצון להבין את סיבת ההפתעה, שבלי ספק הייתה חשובה, הפנו את תשומת הלב הציבורית לשאלה זו כגורם ראשי בקביעת תוצאות המלחמה.

מנקודת ראות זו אפשר להסביר, מדוע עושים מפקדים בכירים לשעבר מאמץ כה רב להפיץ את המיתוס של "הפתעה", ומדוע שותפת ההנהגה המדינית מזה שבע שנים, בלי הכדל מי בשלטון, בניסיון לתת פירוש כזה למלחמת יום הכיפורים.

אין צורך להיות מרכסיסט או מטריאליסט כדי להסכים, שלעיתים קרובות בהיסטוריה אכן משרתות עמדות רעיוניות אינטרסים מעמדיים. במקרה שלפנינו משרת המיתוס של ההפתעה את האינטרסים של המסד הפוליטי בישראל בכללותו, כנגד גל המרירות והמחאה שצמח מתוך מלחמת יום הכיפורים.

הבנת המשמעות החברתית של עמדות אלה חשובה גם לצורך ניתוח מצבנו הצבאי, שכן קיים תהליך של השפעה חוזרת שבו עמדות חברתיות ופוליטיות משפיעות על מצב הצבא. השפעה זו עלולה להתבטא בשני תחומים. ראשית, בתחום הפקת לקחי המלחמה. כאשר במערכת הפוליטית ובצמרת הצבאית יש כוחות השותפים למאמץ להציג את המלחמה כ"ניצחון", קיימת סכנה ברורה שלא ישאר שום גורם שידאג לתיקון הצבא. שנית, קיימת סכנה שמי שמטפת אשליות יתחיל לבסוף להאמין בהן בעצמו, ויתכנן את האסטרטגיה בעתיד בהתאם למסקנות המוטעות שהיו נוחות לו בעבר. הייתי נוכח פעם בדיון שבו השמיעה אישיות בטחונית-פוליטית את דעתה, כי הלקח העיקרי של המלחמה הוא, שאנו חייבים תמיד לתקוף ראשונים, וכי המכה הראשונה תכריע את המלחמה. אפשר היה לבחור עמדה זו כנקודת פתיחה טובה לדיון על הבעיות האסטרטגיות של מדינת ישראל, אולם כיוון שדיוננו מוגבל לעבר ולא לעתיד, נסתפק בקביעה, כי מגמות חברתיות ופוליטיות עלולות להביא לא רק לסילוף מגמתו של העבר, אלא גם לשיפוט מוטעה ומסוכן של העתיד.